

О. Мележик, заступник головного редактора журналу

Поглиблення науково-технічного співробітництва між Європейським Союзом та Україною // Вісник НАН України. – 2016. – № 9. – С. 3–8.

<...> Об'єднаний дослідницький центр Європейської комісії (Joint Research Centre of the European Commission – JRC) спільно з Національною академією наук України організували дводенний інформаційний захід, який відбувся 14–15 вересня 2016 р. у приміщенні Великого конференц-залу НАН України. Інформаційний день було проведено в рамках розвитку науково-технічного співробітництва між Європейським Союзом та Україною. Головна мета заходу полягала в інформуванні зацікавлених представників української наукової громадськості про основні принципи і напрями діяльності Об'єднаного дослідницького центру, у просуванні ініціативи JRC щодо підтримки науки в Україні, визначенні стратегії розумних спеціалізацій у співробітництві між Україною і ЄС та презентації можливостей співпраці українських учених з Об'єднаним дослідницьким центром у галузі науки та інновацій.

У роботі першого дня форуму взяли участь генеральний директор Генерального директорату Об'єднаного дослідницького центру Європейської комісії доктор В. Шуха (Vladimír Šucha), який у цей час перебував з офіційним візитом в Україні, голова Представництва Європейського Союзу в Україні Х. Мінгареллі (Hugues Mingarelli), віце-президент Національної академії наук України академік НАН України А. Загородній, заступник міністра освіти і науки України М. Стріха.

Під час заходу відбулася церемонія підписання Рамкової угоди з підтримки дослідницької діяльності між Генеральним директоратом Об'єднаного дослідницького центру Європейської Комісії і НАН України.

У вступному слові віце-президента НАН України академіка А. Загороднього було зазначено, що візит в Україну керівника Гендиректорату Об'єднаного дослідницького центру є важливим кроком на шляху інтеграції української науково-дослідної системи до європейського дослідницького простору.

Співпраця України з JRC зараз виходить на новий рівень. Минулого року Україна уклала Угоду про асоційоване членство у програмі науково-інноваційного розвитку Євросоюзу «Горизонт-2020», а 27 червня цього року підписано Угоду між Урядом України та Європейським співтовариством з атомної енергії про наукову і технологічну співпрацю та асоційовану участь України у програмі наукових досліджень і навчання Євратому. Ці документи формально уможливили розширення співробітництва з Євросоюзом, яке не

обмежується лише участю в конкурсах, а дозволяє напяму долучитися до діяльності наукових організацій ЄС, зокрема Об'єданого дослідницького центру.

НАН України вже має багаторічний досвід плідного співробітництва з окремими установами JRC в напрямках ядерної безпеки, технологій моніторингу навколишнього середовища, продовольчої безпеки, енергетики, реалізації Дунайської стратегії тощо. Вітчизняні наукові установи є співвиконавцями важливих проєктів у сфері супутникового агромоніторингу посівів, беруть участь у діяльності Європейської мережі лабораторій з питань генетично модифікованих організмів (European Network of GMO Laboratories також участь нашої держави у реалізації програми захисту від хімічних, біологічних, радіаційних та ядерних загроз (Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defense Action Plan – CBRN), науково-методичним супроводом якої в ЄС опікується JRC. Україна має свого представника в Раді керуючих Об'єданого дослідницького центру.

Підписання Угоди між Об'єданим дослідницьким центром і НАН України відкриває нові можливості для українських науковців. Тепер учені Академії мають змогу не лише використовувати потужну науково-технічну базу JRC для виконання спільних проєктів, а й проводити власні дослідження, отримуючи від Центру фінансову компенсацію видатків на проїзд та проживання під час виконання програми за умови позитивного рішення при розгляді відповідної заявки до JRC. Для молодих науковців передбачена можливість навчання за програмами PhD з наступним присудженням відповідного наукового ступеня.

Уряд України, зі свого боку, підтримує укладення Угоди між НАН України та JRC з огляду на тривалу і плідну співпрацю та певну подібність функцій обох організацій.

Діяльність Об'єданого дослідницького центру як наукової та знанневої установи спрямована на надання незалежних експертних оцінок на підтримку політики ЄС у різних сферах. У тісній співпраці з іншими Гендиректоратами Єврокомісії JRC розглядає ключові соціальні проблеми, розробляє нові методи, інструменти, стандарти, покликані стимулювати інноваційний розвиток, поширює свої ноу-хау серед наукового співтовариства країн – членів ЄС та міжнародних партнерів.

Зі свого боку, метою діяльності НАН України є отримання нових та узагальнення наявних знань про природу, людину, суспільство, розроблення наукових основ науково-технічного, соціально-економічного та культурного розвитку країни, всебічне сприяння практичному застосуванню результатів наукових досліджень, підготовка висококваліфікованих наукових кадрів.

НАН України організує і здійснює фундаментальні й прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, математичних, технічних, суспільних і гуманітарних наук (виділення наше. – Авт.).

Генеральний директор Об'єднаного дослідницького центру доктор В. Шуха коротко розповів про основні цілі і завдання JRC. За його словами, у 1990-х роках проблема зв'язку між науковими дослідженнями і формуванням державної політики стала особливо актуальною, оскільки в цей період значно прискорилися процеси глобалізації і технологічного розвитку, але водночас посилилися загрози, пов'язані з природними явищами та суспільними викликами. За таких умов наслідки будь-якого невдалого політичного рішення повною мірою відчуваються вже в межах одного покоління, що майже не залишає часу на виправлення помилок.

Отже, стало зрозумілим, що політика має спиратися на надійні знання, а це потребувало нових форм управління дослідницькими організаціями, так званого менеджменту знань. Науковці і державні службовці – представники двох різних світів, між якими, як правило, виникає непереборна колізія, оскільки у політика і вченого зовсім різне бачення і світосприйняття. Проте тісна взаємодія між ними просто необхідна. Поступ будь-якої цивілізації залежить від розвитку її культури, однією з основних складових якої є наука. Тому держава має завжди пам'ятати про науку і якомога ефективніше використовувати наукові знання. З іншого боку, наука не може стояти осторонь від потреб і проблем суспільства, оскільки майже всі важливі наукові відкриття було здійснено завдяки державній підтримці. Отже, вченим дуже корисно знати, як працюють механізми прийняття державних рішень, щоб підвищити роль наукового знання в цих процесах і удосконалити свою взаємодію з органами влади.

Одним з основних завдань JRC є виявлення особливостей і труднощів, з якими стикаються і науковці, і політики. Наприклад, це недостатня кількість мультидисциплінарних напрямів, бо ізольовані наукові дисципліни не можуть подолати виклики сучасного світу. Для цього потрібно залучати потенціал різних наук, у тому числі суспільних і гуманітарних. Дедалі важливішими стають етичні проблеми: недобросовісні або навіть підроблені результати, плагіат, псевдонаукові погляди тощо. Ці явища руйнують довіру суспільства до науки, але найгірше, що самі вчені часто ставляться до них байдуже чи поблажливо, тоді як про такі проблеми слід говорити вголос і вирішувати їх насамперед силами самої наукової спільноти.

Місія Об'єднаного наукового центру як знанневої служби Єврокомісії полягає в підтримці політики ЄС наданням незалежної, неупередженої інформації впродовж усього циклу, який охоплює такі стадії, як формування

політики, розроблення і ухвалення, впровадження її і подальше моніторингове оцінювання.

Установи ЖС розташовані в 6 різних країнах (штаб-квартира – в Брюсселі). В них працює близько 3000 осіб, проходять стажування багато іноземних учених. Діють 42 великі дослідницькі лабораторії, де проводять найрізноманітніші дослідження. Це, наприклад, оснащена гарячими камерами лабораторія для роботи з радіоактивними матеріалами, лабораторія з дослідження транспортних викидів (VELA), забруднення повітря (ERLAP), з вивчення паливних комірок, наноматеріалів, зі структурної оцінки конструкцій у будівництві (моделювання впливу різних факторів на конструкції, перевірка багатопверхових будівель, бетонних споруд, атомних реакторів), лабораторія кризового менеджменту, яка досліджує проблеми управління в різних кризових ситуаціях – від стихійних лих до навмисних загроз, та багато інших. У JRC функціонують 110 онлайнових баз даних, на яких ґрунтуються понад 100 економічних, біофізичних і ядерних моделей, що мають велике значення для передбачення майбутніх подій. У своїй діяльності Центр керується пріоритетами Єврокомісії, співпрацює з 20 її департаментами. І хоча JRC підпорядкований Єврокомісії, він незалежний у виборі методології досліджень і оприлюдненні їх результатів.

Нинішню епоху з повним правом можна назвати «потопом знань». Сучасні інформаційні технології дозволяють швидко одержувати, обробляти і створювати нову інформацію, зберігати її величезні обсяги. Велика кількість інформації, з одного боку, допомагає, а з іншого – викликає розгубленість, особливо коли йдеться про прийняття політичного рішення. Майже з будь-якого питання до Єврокомісії надходять численні, часто суперечливі, думки і пропозиції з різних країн ЄС, від представників різних груп. Тому такі організації, як JRC чи академії наук, дуже потрібні, оскільки вони можуть ефективно фільтрувати інформацію і вибирати з усього масиву знань тільки те, що може бути корисним для розроблення певної державної політики.

Іншим важливим напрямом діяльності Об'єднаного дослідницького центру є тематичний, пов'язаний із застосуванням певних компетенцій (моделювання, передбачення, визначення індикаторів тощо) у різних сферах політики ЄС. Крім того, пріоритетами JRC є продовольча безпека і сільське господарство, управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій, обробка цифрової інформації, інноваційні процеси і системи, енергетика, транспорт, ресурси, зміни клімату, охорона здоров'я, людський потенціал та ін. Центр не займається такими ізольованими напрямками, як біологія, фізика, хімія. У ньому вивчаються комплексні проблеми, для розв'язання яких

потрібна взаємодія фахівців різних галузей. Можна навіть говорити про окремий напрям – «наука для розроблення політики». З огляду на те, що у світі лише декілька організацій готують відповідних фахівців широкого профілю, Об'єднаний дослідницький центр прагне співпрацювати з ученими різних спеціалізацій, зацікавленими в такій роботі.

Слід зауважити, що основний акцент в інформаційній кампанії JRC в Україні було зроблено на ознайомленні якнайширшого кола вітчизняних науковців з особливостями функціонування в Євросоюзі Стратегії розумних спеціалізацій, або смарт-спеціалізацій (Smart Specialisation Strategy – S3) та на нових можливостях, які відкриваються перед Україною в цьому контексті.

З метою виходу з економічної кризи 2007–2008 рр. в ЄС було запроваджено концепцію сталого розвитку, що, у свою чергу, вимагало створення загальної європейської інноваційної стратегії, орієнтованої на інвестиції в дослідження, інновації та підприємництво у кожній країні, кожному регіоні для ефективного використання потенціалу Європи.

У результаті було запропоновано Стратегію смарт-спеціалізацій як стратегічний напрям політики Євросоюзу, пов'язаний із забезпеченням сталого розвитку всіх країн ЄС та можливості своєчасного ефективного реагування на соціальні виклики на основі широкого використання новітніх технологій та інновацій і міжнародного розподілу праці в межах ЄС. Стратегія S3 реалізується через відповідну платформу – набір підходів, інструментів і засобів підтримки інновацій, які забезпечують досягнення поставленої мети – розвиток економіки та гнучке реагування на різноманітні виклики.

Під час інформаційної кампанії JRC в Україні було проведено цілу низку консультацій із ключовими експертами Єврокомісії. Консультаційні сесії переважно були присвячені науково-дослідним та інноваційним стратегіям у галузі смарт-спеціалізації. Також особливу увагу було приділено таким темам, як розвиток сільського господарства, продовольча безпека, управління ризиками стихійних лих.

Україна на державному рівні зацікавлена в реалізації Стратегії смарт-спеціалізацій, оскільки це сприятиме євроінтеграційному вектору розвитку вітчизняної економіки. Комплексне та своєчасне формування загальнодержавної концепції смарт-спеціалізацій для України дасть можливість уникнути неефективних шляхів подальшого розвитку, забезпечить оптимізацію витрат та узгодженість з іншими стратегіями і програмами регіонального, національного й міжнародного рівнів.

На виконання доручення першого віце-прем'єр-міністра – міністра економічного розвитку і торгівлі України С. Кубіва Національна академія наук України із залученням зацікавлених відомств створила міжвідомчу координаційну групу з розроблення концепції Стратегії розумних спеціалізацій для її подальшого просування як національної ініціативи у взаємодії з Євросоюзом.

Наявність в Україні науково-технічного потенціалу, напрацювання в ядерній, авіаційній, ракетно-космічній галузях, досвід з подовження термінів експлуатації та збільшення ресурсу діючої інфраструктури можуть бути реалізовані як конкурентна перевага у міжнародних проектах. Зокрема, НАН України проводить роботу щодо просування у співробітництві Україна – ЄС високотехнологічних пріоритетів, таких як комплексна науково-промислова ініціатива «Передові довговічні матеріали для транспорту, енергетики, медицини і охорони довкілля», «Ресурсні матеріали». Це може виявитися актуальним, оскільки проблема старіння критичних об'єктів інфраструктури (транспортної, комунальної, енергетичної тощо) є не лише в Україні, а й у багатьох країнах ЄС. Ще одним високотехнологічним пріоритетом співпраці між Україною та Євросоюзом може стати сфера передових агро- та біотехнологій і впровадження їх на національному та регіональному рівнях.

Отже, підписання Рамкової угоди з підтримки дослідницької діяльності між Генеральним директором Об'єданого дослідницького центру Європейської Комісії і Національною академією наук України відкриває нові можливості для зміцнення і поглиблення наукової співпраці між двома організаціями і є черговим реальним кроком на шляху євроінтеграції нашої держави та входження української науки до європейського дослідницького простору (виділення наше. – Авт.).